

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA DIQQATNING
SHAKLLANISHI TA'LIM JARAYONINING MUHIM PSIXOLOGIK
OMILI SIFATIDA**

Mirzaqulova Xursanoy Shavkat qizi

Sirdaryo tumani 5-maktab psixologi

O'razaliyeva Feruza Norqulovna

Sirdaryo tumani 31 -maktab psixologi

Abdullayeva Dilraba Rustamovna

Sirdaryo tumani 19- maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatning shakllanish jarayoni, uning psixologik xususiyatlari hamda ta'lim samaradorligidagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, diqqatni rivojlantirishning samarali usullari va pedagogik yondashuvlar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: diqqat, boshlang'ich sinf, o'quvchi, psixologiya, ta'lim, rivojlanish, e'tibor, idrok, motivatsiya, o'qitish metodlari.

KIRISH

Boshlang'ich sinf davri bolalar rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda ularning bilish jarayonlari, jumladan diqqat faol shakllanadi. Diqqat — bu o'quvchining muayyan faoliyatga ongli ravishda e'tibor qaratishi va uni ma'lum vaqt davomida saqlab turish qobiliyatidir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqat hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Ular tez chalg'iydi, uzoq vaqt bir faoliyatga e'tibor qaratishda qiynaladi. Bu esa ta'lim jarayonida muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Diqqatning shakllanishi asta-sekin kechadigan jarayon bo'lib, u o'quvchining yoshi, individual xususiyatlari va muhitiga bog'liq. Dastlab bolalarda ixtiyorsiz diqqat ustun bo'ladi, ya'ni ular faqat qiziqarli va diqqatni tortuvchi narsalarga e'tibor qaratadi. Keyinchalik esa ixtiyoriy diqqat shakllana boshlaydi.

Ta'lim jarayonida diqqat muhim ahamiyatga ega. Agar o'quvchi diqqatini jamlay olmasa, u berilayotgan bilimni to'liq o'zlashtira olmaydi. Shu sababli o'qituvchi darsni qiziqarli va interaktiv tashkil etishi zarur.

Diqqatni rivojlantirish uchun turli metodlardan foydalanish mumkin. O'yin elementlari, ko'rgazmali vositalar, rangli materiallar va faol mashg'ulotlar o'quvchilarning e'tiborini jalb qiladi.

Shuningdek, dars davomida faoliyatni tez-tez o'zgartirib turish ham diqqatni saqlashga yordam beradi. Uzluksiz bir xil faoliyat bolani zeriktirishi mumkin.

O'qituvchi o'quvchilarga individual yondashishi, ularning imkoniyatlarini hisobga olishi zarur. Rag'batlantirish va maqtov diqqatni kuchaytiradi va o'quvchini faol bo'lishga undaydi.

Ota-onalarning roli ham muhimdir. Uy sharoitida bolaning diqqatini rivojlantirish uchun kitob o'qish, mantiqiy o'yinlar va topshiriqlar berish foydali hisoblanadi.

Kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqatning rivojlanishi ta'lim jarayonining muhim psixologik omillaridan biridir. Diqqat – bu insonning ma'lum bir ob'ektga yoki hodisaga yo'naltirilgan psixologik faoliyatining jarayoni hisoblanadi. Kichik maktab davri 7-10 yoshdagi bolalarni o'z ichiga oladi. Uning psixikasi bilim olishga yetadigan darajada rivojlanadi. Kichik maktab yoshidagi bolaning muhim xususiyatlaridan biri unda o'ziga xos ehtiyojlarning mavjudligidir. Bu ehtiyojlar o'z mohiyatiga ko'ra faqat muayyan bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga qaratilmay, balki o'quvchilik istagini aks ettirishdan iboratdir. Diqqatning yetarli darajada shakllanmaganligi o'quv faoliyatida qiyinchiliklarga olib keladi. Bu davrda o'yin faoliyati nafaqat bolalarning asosiy ehtiyojlarini qondiradi, balki ularning kognitiv jarayonlarini, jumladan, diqqatni rivojlantirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. O'yin orqali bola faoliyatga ongli tarzda yondashadi, o'z xatti-harakatlarini boshqarishni o'rganadi va diqqatini muayyan maqsadga yo'naltirishni o'zlashtiradi. Kichik maktab yoshidagi bolalar uchun o'yin faoliyati o'quv jarayoniga katta ta'sir ko'rsatadi. O'yin bolalarning diqqatini rivojlantirishda, ayniqsa, ixtiyoriy va ixtiyorsiz diqqatni shakllantirishda muhim rol

o'ynaydi. O'yin jarayonida bolalar o'zlarini erkin ifoda etib, o'quv faoliyatiga qiziqishlarini oshiradilar. Bu esa o'z navbatida, ularning motivatsiyasini kuchaytiradi va o'qishga bo'lgan qiziqishini rivojlantiradi. Bolalarning kognitiv rivojlanishida diqqatning o'rni nihoyatda katta.

Diqqat — bu insonning tashqi va ichki stimullarni qabul qilishda va ularga javob qaytarishda bevosita ishtirok etuvchi psixologik jarayonlardan biri hisoblanadi. Kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqatni shakllantirish, ayniqsa, ta'lim jarayonida katta ahamiyatga ega. O'yin faoliyati esa, bu davrda bolaning psixologik rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan asosiy vositalardan biridir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'yin orqali bolalarda nafaqat ijtimoiy va emotsional, balki kognitiv jarayonlar, jumladan, diqqatni rivojlantirish ham amalga oshiriladi. Shuningdek, o'yin orqali bolalar emotsional holatlarini boshqarishni o'rganadilar, bu esa ularning diqqatining barqarorlashuviga va faollashuviga yordam beradi. Shu tarzda, o'yin nafaqat qiziqarli vaqt o'tkazish vositasi, balki o'quv jarayonini samarali tashkil qilishning muhim bir elementi hisoblanadi. Shuning uchun, o'yin faoliyatining diqqat rivojiga ta'sirini chuqur o'rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Kichik maktab yoshidagi bolalar tez chalg'iydilar, uzoq vaqt diqqatlarini bir narsaga qarata olmaydilar, ta'sirchan hamda emotsional bo'ladilar. Kichik maktab yoshidagi bolalarning asosiy yetakchi faoliyati o'qish hisoblanadi. Bolaning maktabga borishi, uning psixologik rivojlanishi va xulq-atvoridagi o'rni nihoyatda katta. Bu davrda axloqiy xatti-harakatlar qoidalari o'zlashtiriladi shaxsning ijtimoiy yo'nalishi tarkib topa boshlaydi. Bola o'quv faoliyatida o'qituvchi rahbarligida insoniy an'analar asosida harakat qilishga o'rganadi, o'z irodasini o'quv maqsadlariga erishish uchun mashq qildiradi.

O'quv faoliyati boladan nutq, xotira, tasavvur va tafakkurini kerakli darajada rivojlanishini talab etgan holda, bola xulq-atvorining rivojlanishi uchun yangi sharoitlarni yaratadi. Kichik maktab davri bu anglanilgan va ixtiyoriy xatti-harakatlarga o'tish davridir. Bola faol ravishda o'zini o'zi boshqarishga, qo'yilgan maqsadlarga ko'ra o'zining faoliyatini tashkil etishga o'rganish davridir. Kichik

maktab davrida xatti-harakatlarning yangi shakllarini paydo bo'lishi bevosita o'quv faoliyati bilan bog'liqdir. Kichik maktab yoshidagi bola o'qituvchisi bilan yaxshi emotsional muloqotda bo'ladi. Shu davrgacha bevosita kattalar rahbarligida u yoki bu axborotlarni o'zlashtirib kelgan bo'lsa, endi o'z xohish-irodasi bilan zarur ma'lumotlarni to'plashga, o'z oldiga aniq maqsad va vazifa qo'yishga harakat qiladi. Bolaning ana shu faolligi xotirasining muayyan darajada rivojlanganligini bildiradi. Bu yoshdagi bola boshqa davrlarga nisbatan ko'proq narsani o'zlashtiradi. O'yin faoliyati bolaning psixik rivojlanishida muhim o'rin tutadi. O'yin jarayonida bolalar muammolarni hal etish, yangi bilimlarni o'rganish, vaqti-vaqti bilan o'z faoliyatlarini boshqarishni o'rganishadi. Kichik maktab yoshidagi bolaning tarbiyasi oddiy o'quv va mehnat ko'nikmalari, malakalari, ixtiyoriy diqqat idrok va tajriba, mantiqiy esda qolish fikr yuritish, so'z boyligi, iroda sifatleri, yuksak insoniy xislatlarni qamrab oladi.

Diqqatning rivojlanishi va o'yin faoliyatining ta'siri haqidagi masalalar ko'plab psixologik va pedagogik tadqiqotlarda o'rganilgan. O'yin faoliyatining psixologik jarayonlarga ta'siri masalasi ilk bor 20-asrning boshlarida psixologlar va pedagoglar tomonidan jiddiy ravishda muhokama qilingan. Bolalarda diqqatning shakllanishi va rivojlanishi masalalari L.S. Vygotskiy, A.A. Smirnov, N.F. Talyzina, D.B. Elkonin, P.Ya. Galperin kabi psixologlarning tadqiqotlarida keng yoritilgan. Xususan, Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" haqidagi konsepsiyasi asosida bola faoliyatini rag'batlantiruvchi tashqi omillar orqali ichki psixik funksiyalarni rivojlantirish mumkinligi ko'rsatilgan. D.B. Elkonin esa o'yin faoliyatining psixik rivojlanishga ta'sirini tizimli tarzda o'rgangan va o'yinni bolaning yetakchi faoliyati sifatida e'tirof etgan. Diqqatni faoliyat doirasida shakllanishi, uning ixtiyoriy va ixtiyorsiz turlarining o'ziga xos xususiyatlari P.Ya. Galperin va N.F. Talyzina tomonidan ishlab chiqilgan bosqichli aqliy harakatlar nazariyasi orqali asoslab berilgan.

Kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqatning rivojlanishi ularning o'quv faoliyati va kundalik hayotdagi muvaffaqiyatlari uchun muhim psixologik omildir. O'yin faoliyati bu jarayonda tabiiy va samarali vosita bo'lib, bolalarda diqqatni

shakllantirish, mustahkamlash va uni maqsadga yo'naltirishga xizmat qiladi. O'yin orqali bolalar faollik, emotsional rag'bat, hamkorlik va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalarini egallaydilar, bu esa ularning ijtimoiy va aqliy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqatning rivojlanishi ularning umumiy kognitiv, ijtimoiy va emotsional taraqqiyoti uchun muhim hisoblanadi. O'yin faoliyati, ayniqsa didaktik va interaktiv o'yinlar, bolalarning ixtiyoriy va ixtiyorsiz diqqatini shakllantirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'yinlar bolalarda diqqatni bir nuqtaga jamlash, uni ma'lum muddat davomida saqlab turish, tezkor reaksiya bildirish va muammolarni hal etishga oid ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, o'yinlar orqali diqqat bilan birga motivatsiya, muvofiqlashtirish va o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlari ham rivojlanadi. Shu sababli, o'quv jarayoniga maqsadli ravishda o'yin faoliyatlarini integratsiya qilish muhim pedagogik yondashuv hisoblanadi.

Muhim tavsiyalar:

- O'qituvchilar va tarbiyachilar dars va mashg'ulotlarga didaktik o'yinlarni muntazam ravishda qo'shishlari lozim, ayniqsa diqqatni jamlash va tezlikni oshirishga qaratilgan o'yinlarga ustuvorlik berilishi kerak.
- Ota-onalar bolalarning bo'sh vaqtlarida faol o'yinlar tashkil etishlari, passiv tomosha o'rniga ularni fikrlash va e'tibor talab qiladigan o'yinlarga jalb qilishlari maqsadga muvofiq.
- Psixologlar bolalarning individual diqqat holatini baholagan holda mos o'yinli mashg'ulotlar rejasini tuzishlari va ularni rivojlanishga yo'naltirilgan tarzda qo'llashlari kerak.
- Ta'lim muassasalarida psixologik trening va seminarlar orqali pedagoglarga o'yin texnologiyalarini to'g'ri tanlash va qo'llash bo'yicha ko'nikmalar berilishi foydali bo'ladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatning shakllanishi ta'lim jarayonining muhim psixologik omili bo'lib, u o'quvchining

bilim olish samaradorligini belgilaydi. To'g'ri pedagogik yondashuv orqali diqqatni rivojlantirish va mustahkamlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. D. Soliyeva Sh. Dusmuhammedova "Ontogenez psixologiyasi" 2024-yil.
2. .Ergash G'oziyev... Ontogenez psixologiyasi". Toshkent., NIF MSh" 2020-yil.
3. SH.A.Do'stmuhammedova, Z.T.Nishonova.S.X.Jalilova.SH.K.Karimova, SH.T. Alimbaeva Toshkent-2013
4. Z. Nishanova, Kamilova, Abdullayeva, Xolnazarova. "Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya". 2018-yil.
5. P.L.Ivanov: M.E.Zufarova. Umumiy psixologiya". faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti Toshkent 2024-yil
6. Rivojlanish psixologiyasi va differensial psixologiya. Dusmuhammedova. 2021-yil.
7. ZIYO.NET